

Sananmuunnoksista ja spoonerismeista

»Pietari Suuri hattunsa polki»

RAIMO ANTTILA

Suomalaisessa lastenperinteessä tunnetaan salakielenä ns. kontinkieli, jossa joka sanalle annetaan pariksi *kontti*, ja sitten vaihdetaan alku-CV-sekvenssit, esim. *Konnut lintti koulavat lantti*. Ruotsissa vastaava mekanismi on ns. viikunakieli, avainsanana on *fikon*: *Fibben gukon fimmer kokon*. Sama vaihtomekanismi toimii suomen sananmuunnoksissa, jotka myös ovat olleet suosittuja lastenkielen leikittelymuotoja. Niissä pari luetaan normaalista syntagmasta, useimmiten viereisestä sanasta. Näin syntyvät esim. *leikkikalut ~ kaikki lelut, kahvia ja pikkuleipää ~ pihviä ja kakkuleipää, sotamies rannalla ~ ratamies sonnalla* (tämä Kilon poliisista). Laskeva diftongi jakautuu siis keskeltä, mutta vokaalin pituus säilyy aina alkuperäisenä: *hiippakunta ~ kuuppahinta, kiinalainen marja ~ maanalainen kirja, soodavedet ~ veedasodet*. Tuotosten pitää noudattaa suomen kielen vakiintuneita diftongeja. Kaikki muut vokaalikombinaatiot ovat epämuotoisia (mutta ei kontinkielessä). Näissä »diftongi» oikenee ensimmäisen vokaalinsa mukaan, esim. *suora lauta ~ *laara suuta, suotäyte ~ *tää suute, Rauno Kuoppa ~ *Kuuno Raappa*. Tällaisista oienneista vokaaleista ei enää päästä takaisin diftongeihin, ja siksi ne yleensä hylätään. Seppänenkin (1981) korostaa palautumattomuutta epämuotoisuutena. Nousevien diftongien jälkikomponentti määräytyy alkuvokaalin mukaan: *kielon kukka ~ kuolon kikka, pienpuolue ~ puon pielue, työmies ~ mie työs*. Tässä kontekstissa tuskin tarvitsee ottaa huomioon mahdollisuutta, että esim. *piki*-sanan genetiivi antaisi diftongittoman sekvenssin muodoille *pienpuolue, pientaajuus, pienryhmä*, yms. (vrt. Seppänen 1981: 145–6).

Vasta äskettäin huomasin, että otsikossani, joka on kaikkien aikojen suosituimpia sananmuunnoksia ja ehkä vanhin yleisesti tunnettu, on »virhe». Senhän pitäisi edellä esitetyn mukaan alkaa *Suotari piiri* ... (Tämän oli huomannut myös Seppänen 1981:147). Tällainen epätarkkuus, rituaalivirhe, on kuitenkin mahdollinen käyttötilanteissa, joissa niitä ei helpolla huomaa-

kaan, koska muu konteksti vetää vahvasti valiomuotoisuuteen, vrt. *Matot on viistossa* (Kuusi 1981:255), *talojen kokooja, sihteerin avusta* (Pläyäpy 1981).

Kielen hallinta mahdollistaa epätarkkuuksien mukanaolon ilman häiriötä kuten myös junktuurien tai taukojen lisäykset ja poistot sekä vokaaliharmonian soveltamisen tarpeen mukaan. Useamman kuin kahden sanan jonossa (useimmiten kolmen sarja) pitää myös tietää, mikä jää kääntymättä. Tavallisesti konjunktiot ja finiittiverbit ovat muuttumattomia, mikä korostaa sananmuunnosten vahvasti nominaalista luonnetta (verbit ottavat osaa lähinnä partisiipeilla). Tältä kannalta otsikko on hyvä esimerkki, nk. monet Pläyäpyn lauseista (ks. myöh.). Tavallinen malli on siis sellainen, jossa verbi jää kääntymättä, esim. *pihkat valuu pähville*. Harvinaisia ovat jonot, joissa on kaksi vaihtoehtoa: *yhden kaljan Naima*, jossa voivat kääntyä joko kaksi ensimmäistä tai viimeistä sanaa. Lauseissa *Killi kuuta piirtää*, *Nalli kuhan keittää* luontuu ensisijaisesti subjektin ja objektin kääntyminen (*kuu* voi olla myös kirjain *q*, ja *kii* on kreikan kirjain χ). Mahdollinen on myös objektin ja finiittiverbin välinen vaihto; siihen on keskityttävä enemmän. Käytännön ja käyttötilanteen joustavuus tuottaa vaikeuksia tietokoneohjelmoinnille (Seppänen 1981).

Sananmuunnosta vastaa englannissa ns. *spoonerism* (ranskassa *contrepet-terie*). Se on sikäli erilainen, että siinä vaihtuvat vain alkukonsonantit tai yhtymät, esim. *half-formed wish ~ half-warmed fish*, *smart feller* 'fiksu kaveri' ~ *fart smeller* 'pierun haistaja' tai 'pierulta haisija' (Tourey). Suomalaisenkin malli voi tulla kysymykseen; Hockett (1977:242) toteaa, että lingvistit pelkäävät esitelmöidessään lausua sanaparia *stress and pitch*. Suomessakin esiintyy toisaalta tarpeen mukaan englannin mallia: *Tuija Nissilä*; vrt. Seppänen 1981. Englannin fonotaktinen rakenne tekee helpoksi muunkinlaiset sanaleikit. Hockett esittää minidiskurssin »*Let us flee*», *said the fly*; »*let us fly*», *said the flea*; *so they flew through a flaw in the flue* (1977:232). Vrt. myös Stewart 1978, joka on täynnä kaikennäköistä leikittelyä. Saksan *Schüttelreim* ilakoi samalla lailla kuin spoonerismi, mutta koska kääntyvä sanapari on kaksisäkeisen runon rivien lopussa, syntyy lisäksi tuplariimi: *Getreten quietscht die Qualle stark./ Es quillt in manchem Stalle Quark*. (Tourey), *Und will ich an die Inge ran / Schon kommt sie mit dem Ringe an*.

Miksi spoonerismit ja sananmuunnokset ovat niin hauskoja, silloinkin kun tuloksena ei ole normin mukaista muotoa? Hölynpölymuotojen käyttö yhtenä huumorin lajina on tunnustettu tosiasia (Dundes & Pagter 1987:255–6). Mekanismi tuottaa lukemattomia muotoja, jotka noudattavat kielen fonotaksia, mutta jotka eivät ole normin mukaan käytössä, eivät siis ole englannin metaforan mukaisesti »asuttuja». Pelkkä kanoninen muoto ilman kaanoniam on ehkä aina kovin huvittavaa. Sellainen muoto on täysin

potentiaali tai mahdollinen, mutta konventio puuttuu. Fenomenologian termein ilmaistuna ensiysaspekti aktuaalistuu, mutta kolmannuus puuttuu (vrt. Vir. 1976: 128–30). Usein tulee tietenkin puoliksi tuttua, mutta syntagma on silti outo. Esim. *ostettu talo* antaa fraasin *tastettu olo*, jossa *olo* on aivan normaali sana, mutta kokonaisuus absurdia ja sellaisena koominen. Seuraavan esimerkin kääntämätön alkumuoto on tunnettu tiedotus: *Kutken heluttua – – ummenen kyytiset!* Huvittavuutta lisää se, että loppu voisi viitata laksatiiviin. Johdonmukaisena salakielenä (vain tälle Seppänen antaa nimen *siansaksa*) mekanismi tuottaa tietenkin samaa normin rajoilta: *Kuvolaiset satsuvat pullaista sehetta orantympelykseksi* (143). »Asumattomien» muotojen luoja Lewis Carrollilla on keskeinen asema, ja hänen *Jabberwocky*-runonsa on melkein pakollinen Amerikan kielitieteen alkeisopetuksessa. Tällainenhan ei helposti käänny (eikä esim. James Joycekaan, joka käyttää samoja keinoja), mutta esimerkki kannattaa silti esittää tästä sanaleikkityypistä. *Jabberwockyn* ensimmäinen ja viimeinen säkeistö kuuluu (Liisan seikkailut peilimaailmassa, Jyväskylä 1974: 146–8, 275–9):

On illanpaisto, ja silkavat saijat	'Twas brillig, and the slithy toves
luopoissa pirkeinä myörien ponkii:	Did gyre and gimble in the wabe:
surheisna kaikk' kirjuvat lorokaijat	All mimsy were the borogoves
ja vossut lonkaloisistansa ulos vonkii.	And the mome raths outgrabe.

Es brillig war. Die schlichten Toven
Wirrten und wimmelten in Waben;
Und aller-mumsige Burggoven
Die mohmten Rath' ausgraben.

Käännöksen nimi on suomeksi Pekoraali, ja saksaksi Der Jammerwoch (ks. Stewart 1978: 99), mikä näyttää sukukielten läheisyyden käännöksen »tarkkuudessa». Neil Hardwick on etevästi hyödyntänyt sanaleikkiperiaatetta kokonaisessa elokuvassa, jossa kieliopillisetkin morfeemit on saatu hämärtymään. Näin saa käsityksen siitä, miltä suomen kieli ummikosta ensi kuulemalta vaikuttaa.

Lapsista tällainen on erityisen hauskaa, koska hehän ovat vielä oppimassa leksikaalisia normeja. Leikki on samalla opettavaista. Potentiaalisen muodon huvittavuus tulee hyvin esille nimissä, jotka merkitsevät vain yhtä henkilöä, ja näin merkitys on periaatteessa muuttumaton. Lapset ovat aina suosineet nimien kääntämistä, esim. *Aimo Ranttila, Suppo Sehonen, Kokko Mirhonen, Kiuro Eviniemi*, jne., sekä virohtava *Vilev(i) Kaak. Tuomo Tuomi* on niin kova, ettei taivu. N. 1917 viipurilainen viisivuotias poika sanoi, että »näin päin hän on Kale Viljanen», kääntyi selin ja totesi nyt olevansa »Vile Kaljanen».

Leksikaalisten normien rikkomisen terapeutin arvo voidaan nyt rinnastaa yleisemminkin samantapaisiin laajempiin ilmiöihin, joissa on juhlan tai

nautinnon tuntua: Rooman Saturnalia-juhlat, karnevaalit, tieteisviihde, James Bond -elokuvat, sirkuksen kääpiöt ym. poikkeamat, hovinarrit, ihmisapinat ja tarueläimet. Kaikissa näissä on sama väri, joka tulee juuri normin rajojen kokeilemisestä kuten spoonerismin ja sananmuunnoksen poikkeamissa. Samaan tapaan huvittavaa on myös ääntämismuutosten rikkominen, vaikka kielen muiden tasojen sääntöjä noudatettaisiinkin. Suomessa tämä laji lienee lähes tuntematon, mutta englannissa se on erittäin suosittu. Vieraksentti riittää humoristiseen sävyyn, koska eri aksenteille on jo kehittynyt symboliarvo (siis normi). Kertomus Kolmesta karhusta englanniksi vahvalla italian aksentilla (Dundes & Pagter 1987: 254) on yhtä huvittava kuin Kolme pientä porsasta suomalaisella korostuksella (Puotinen 1971). Suomeenkin tämä laji tulee juuri englannin kautta, esim. tankero-vitsit ja Karjalaisen teen tilaus *tuu tii tu tööti tuu* (vrt. Virtanen 1988: 205). Kirjailija Leo Rosten on onnistunut luomaan Hyman Kaplaninsa ympärille kirjakaupalla kertomuksia, joissa sankari yrittää oppia iltakoulussa »kunnan englantia» oman jiddišin-väritteisensä sijaan.

Samaan aspektiin liittyy naapurimurteiden (esim. köllit; vrt. myös Kuusi 1981) ja lähisukukielten koomisuus. Jiddiš kuulostaa humoristiselta saksaa puhuvalle, ja samalta tuntuu viro usein suomalaisen korvissa, esim. *lapikakk* 'lapinpöllö', *öökull* 'pöllö', *karske* 'raitis, siveä', *puhkaja* 'lomailija', *kättemaksuhimuline* 'kostonhimoisen', *nutikas* 'älykäs', *ihuvili* 'sikiö', *kohtumuna* 'veromuna (moisioon)', *öökuub* 'aamutakki', *kanapime* 'hämäränsokea', *käskjalg* 'lähetti', jne. *Puuvili* 'hedelmät' johtaa esim. suomalaisen tältä pohjalta analogisoimaan *maavilin*; sellaista ei itse asiassa ole, eikä *piimhepoa* (lehmästä). Ensiyden sävy on kuitenkin sama kuin sananmuunnoksissa. Voidaan myös sanoa, että tämän takia viron sananmuunnoksissa voi olla suomalaiselle lisäväriä: *visa rott* 'sinnikäs rotta' ~ *rosa vitt* 'vaaleanpunainen vittu', *kott jäi Virtsu* 'säkki jäi Virtsuun (kaluriasula Haapsalu rajoonis)' ~ *vitt jäi kortsu* 'vittu jäi ryppyyn'.

»Väärillä» oman kielen tilastollista normia saadaan myös leikkilistä vierasta kieltä. Näin suomesta löytyy japanihtavaa, esim. *Kikatitteko te?*, *Koko suku nai*, *Jokohama humahutan?*, *Natisuta hetekata!* Kiinaa olisi laiska työmies *Hui Lai Lee* (Kilon poliisi), englannissa kiinalainen lentokone laskeutuu *one wing low* ja venäjäksi voi kehottaa *Sui hui v tšai* — — *vyiń suhoi!* 'Pane kulli tehen — — ota pois kuivana!' Loppupainotuksella ja kurkunkääntämisellä saadaan ranskaa: *Ku mama kusasee, se lorisee se lemuaa!* Joskus oma kieli osoittautuu vieraaksi: *povitasku* (på vita sko), *Varma Koskitar* Koskinen-nimisestä koulutytöstä 1930-luvulla (ruotsin 'lämpimiä lehmänpaskoja'). Väärä paino saa aikaan vierautta: *Lasténkodinkadüllamérikómme-réen*. Ja oikeinkirjoitus antaa oman lisänsä (kuten usein Cockneyn riimi-

slangissakin): Venäläinen musikka ylistää kaupungissa saamaansa upeaa viinaa, jonka nimi on *sodpas* (= cognac). James Joyce kirjoitti iirihtävästi *mhuith peisth mhuisse as fearra bheura muirre hriosmas* (= with best wishes for a very merry Christmas) (Stewart 1978: 99).

Fonologiset ja leksikaaliset hauskuudet jäävät kuitenkin semanttisten varjoon, sillä tabun murtaminen on (oli?) sananmuunnoksen päätehtävä. Länsimaissa on kyseessä seksuaalinen ja skatologinen sanasto, muualla se voi olla esim. ruoka. Japanissa taas ei ole tämäntyyppisiä taburajoituksia ja -termejä, kuka hyvänsä voi puhua ns. rumia aivan suoraan, mikä ei silloin tietenkään ole rumaa, eli »kielletty» väri välttämättä puuttuu. Yleisiä ovat myös sukulaistabut. Esim. Australiassa anopin kuullen pitää käyttää omaa erityistä sanastoa, ja tiettyjen sukulaisten välillä voi vallita ns. pilailusuhde (Thomson 1935). Tällaisten sukulaisten on julkisesti käytettävä hännäävää seksuaalista ja skatologista sanastoa yhteisön iloksi (vrt. lasten hännäysmekanismeista *Antti pantti pakana, Matti tatti karvalakki*; Virtanen 1972). Tässäleikkelyssä on sallittua jopa toisen genitaalien koskettaminen. Normin rikkojat, eli ne, jotka eivät käytä näitä sanoja, joutuvat rituaaliseen puhdistukseen. Kansanhuumorista löytää runsaasti tabuainesta, mikä yleisimmin jää kuitenkin arkistojen suojiin. Arvoitukset ja kommat johtavat usein harhaan juuri seksuaalisten käsitteiden suuntaan. Konteksti antaa kertomusten peitesanoillekin pragmaattisen merkityksen, jota ei siis tuoda julki sanallisesti (Kuusi 1981: 40–1, 56–67, 73–92). Tai sitten niminä käytetään peittelemättömän suoria muotoja, joiden kummallisuutta ei muka huomata: *Kyrpä, Nussi-Mua, Vittu Irvistää ja Viis-sormii-perseisih-kii* (Kuusi 1981: 56–67). Nimien käyttö johtaa groteskeihin tilanteisiin, kun ne tulkitaan appellatiiveiksi. Väriä lisää, että ratkaiseva »ymmärtämätön nivel» on pappi. Rakenetta on hiljattain käyttänyt Teuvo Saavalainen romaanissaan *Tänä yönä* (1972: 49–52: Paska ja Kusi), joten *genre* elää potentiaalina edelleenkin.

Entiset säädyllyysnormit murtuivat 1960-luvulla, mutta »unohdettu alatyö» on silti usein vielä tieteellisestikin käsiteltynä kyseenalaista (Kieliposti 3/1988: 31–2). Pistokokeeni sananmuunnoksista osoittavat samaa, vaikka nyt mm. TV:stakin tulee »paatin täydeltä tuskaa». Kuusen kokoomateos v:lta 1981 on rohkea, varsinkin kun sitä vertaa hänen Vanhan kansan sananlaskuviisauteensa (1953), missä »vain arin seksuaalisanasto on verhottu latinankielen viikunanlehteen» (VI). Sivulla 374 on esim. Sjögreniltä (yksi sananlasku) kuusi riviä pelkkää latinaa (vrt. HS 12.7.1989 s. 13 ja Kotiseutu 4/1988: 131–2). Hakemistossa on kyllä sanat sellaisinaan, samoin Kuusen toimittamassa kokoelmassa Suomen kansan vertauksia (SKS 1982), jossa itse tekstissä on muotoja kuten *v-uksi* (s. 888). Sanaluettelo on jotenkin kliinisen abstrakti verrattuna laajempaan sanakontekstiin (Kari Laukkasen ja

Pekka Hakamiehen toimittamassa Sananlaskut SKS 1984 sanat ovat tekstissä jo kokonaisina). Ojansuu (1916: 19–23) käytti vielä pisteitä ja uskoi, että latina tulee aina olemaan käypää. Suomi alkaa kyllä jo julkisestikin versoilla »kielletyille alueille» (vrt. Siulaset 2–3/1988: 46–7). 1950-luvulla olisi sitä paitsi tuskin ollut mahdollinen edes vauvanvaippatuote »Kuiva peppu» kuten nykyään.

Ennen kuin käsittelen yksityiskohtaisemmin suomen materiaalia, palaan vielä englanninkielisiin vertailukohteisiin. Kätevä semanttinen vertauskohde on *limerick*, joka kehittyi lastenloruista groteskin leikitteleväksi, yleensä eroottiseksi runoksi. Sananmuunnoksissakin on lasten leikittelyaspekti ja toisaalta peitelty rivous. 1800-luvun puolivälissä yritettiin sepittää viiden vuoden ajan siivojakin limerickejä, mutta näillä ei ollut menestystä. Tämän lajin runoja on voitu julkaista vasta 1960-luvulla, ja nyt niiden yleensä akateemisesti koulutetuilla harrastajilla on kerhojakin. Viime vuosisadan etevimmät runoilijat tekivät limerickejä, ja parhainta ainesta ei silloin voitu tietenkään julkaista (viittaan tässä vain Legmaniin 1969, jossa on valaiseva johdanto). Limerick ei siis peittele kuten spoonerismi, jota käytetään sananmuunnoksenomaisesti vitseissä. Yksi laji on sellainen, jossa tunnetun sananlaskun »spooneroidun» muodon ympärille luodaan kertomus, ja huipentuma, oivallus, on kääntäminen takaisin sananlaskuun. Toinen tyyppi on »mitä eroa on?» -vitsit. Esim. mitä eroa on hiirellä ja nuorella naisella? Toinen haluaa *harm the cheese* (ja toinen siis *charm the he's*) (Tourey). Tai mitä eroa on kukolla ja epärehellisellä lakimiehellä? Toinen *clucks defiance* 'kotkottaa uhmaa' (ja toinen siis *fucks the clients* 'nussii [= pettää] asiakkaat').

Syntagmaattinen aspekti on valintarajoitusten (wesenhafte Bedeutungsbeziehungen) rikkominen. Groteskien yhtymien ympärille on luotava potentiaali konteksti, esim. *pihkailevan jallun* täytyy olla retsinasekoitus, *kulipullien* aines on siis riisi, jota kulit syövät, jne. Groteskius lisääntyy käännetyissä versioissa, koska rivous tuo lisänsä. Limerickien riimivaatimukset tuottavat hullunkurisia nimiä; nimet antavat myös sananmuunnoksille lisäalaa ja ovat niille olennaisia:

Pasi Kuikka	Muvosen Heikki	Kutyyri-Salli
Vieno Huttunen	Tervon Arska	Kuoro-Killinen
Veska Patela	Kujasen Olli	Pimu-Illu
Pertti Jorala	Lumperin Santtu	Kukka-Polly

Yleinen aihe on ruokoton ruokalista, mojova menyy, jonka nimenä esiintyy usein Viralliset kutut. Seuraava luettelo on melko täydellinen, se on moninkertainen siihen nähden, mitä kansan suussa liikkuu (alatyylin »ylennys»

korostuu vielä siinä, että alkumuotona on usein uskomattoman »vaatimaton» ruoka tai juoma):

Juomat: joulun olut (yhdet kaljat), tutuille viiniä, herbaa kylmässä, pillistä kuumat — — tutuille viskiä (viskipottu), turinaa ja kossua, tukevaa kossua (tiputettu tassista), tuvanalusnapsut (Kössin tippana), nurkasta kiljua (tosi Kutisen paukkuna), pihkailevaa jallua, piimäpulua — — tutuille virvokkeita, pennuille jaffaa, kuuma lilli, piimän lallua (jos pihdataan jallua).

Leivät: virulaista pettua, vitipettua, vitsipettua, Villen pettua, Vihtorin pettua, Narvan kystä, kulipullia, kummin pullia, pikalimppua.

Kalapöytä: sillinkulmia, silliä kullekin, Kuutos-silliä (kuuma silli), silliä ja kurkkua, lohipiirasta, jäistä kapakalaa, pienalaista simppua, kyst karppi.

Alkuruuat: vellikulho, kuivattua velliä (kuivattu kappa), kivaa kokke-
lia, pikalimppuja, pussitettuja nuudeleita, lapajäädyke, herakuppi.

Pääruuat: uivat nakit, pirisevää tömpsää — — Viron pottuja, Villen pottuja — — jäärän lapaa, pässiä à la Nuristan, piimäkiliä (kuuma kili), kilipukkia, viiden tuuman kuttua (jääkärin tapaan), Vikbergin kuttua (uusin arinasta) — — mustaa kanaa, moussekanaa, kaltattua pulua, pehmeää jänistä, mustaa kania — — Lillin kuhaa (yksi kuha), tehoturskaa (Jonnin sorttia), Teron turskaa, Teijan turskaa, anispanna.

Salaatit: Hellin kurkkuja (jokaista sorttia), Härmän papuja (pitkä kimppu), hinkattua ruohoa, pussitilliä, Jollaksen yrttiä, piristävää sipulia, kukkakaalia.

Jälkiruuat: Vihtorin lettuja, vattua ja viikunaa (Hellin kuppi), vinhatvatut, pikaomppua, pirisevää omppua, viskilättyjä.

Tupakat: kutupölliä, kurjat mällit, kuskimälliä.

Ja lopuksi pappa tiskaa, jos ollaan kotona, muuten piukat tilit.

Koska käänneismuoto johdetaan lähtömuodosta, jonka pitää olla »normaali» (siivo), »tuplahärskit» sekvenssit ovat hylättäviä, esim.: (pippeli hyllyllä, Ollia kuksettaa, hullu pierasi, petata moonista, kusinen velli, kuksia sellissä) ellei niistä saada aforisminomaista »loogista» sekvenssiä tai vastakohtaa (ikäänkuin Schüttelreimin tapaan):

Raastupa — tuus, rapa!

Tuli sussu — suli tussu.

Vähät turkista — tuhat värkistä

Virallinen vanhuus — varallinen vinhuus.

Nai puumaa — pui naamaa!

Toi naisia — nai toisia.

Ellin kusinahka — kullin esinahka.

Uimari narahti — naimari urahti.

Haaste kasvaa, kun kahden sanan jonoja sommitellaan pitemmiksi lauseiksi niin, ettei kääntymättömien sanojen ylijäämää juuri ole:

Kun piha on liukas, niin pulu kaatuu.
 Kunnollinen tullimies tarkasti kuvat, kollit, joulukortit, passit ja tiketit.
 Pölli kulahti viimana kuttuun.
 Pyöräilevä hullu kyyditti turpaa hyrrä päristen.
 Kujasen Olli huljutti nuoran vihreään nuttuun ja pisti kassiin.
 Kiitäen huumassa Kylli Sarpaneva kuskasi tiliä rekkarit ravassa, vinkka-
 rit rutussa ja pellit kura-aukossa.
 Karvan kylässä sissit tilasivat Kuukerin Nellistä kivaa kokkeliä ja nursku-
 vaa öljyä.

Varsinaisen tekstin laatiminen on jo aikamoinen taidonnäyte. Otan esimer-
 kiksi katkelman teekkarien vappujulkaisusta Pläyäpy 1981. Yli yhden pals-
 tan kertomus on nimeltään »Kutka on Luolamiehessä», ja se olisi sopinut
 erinomaisesti Kuusen kokoelmaan. Siinäkin on ravintolamiljöö, joka suosii
 ruokia:

»Muija nalkuttaa ja appi heristelee», sano Pakkanen, talojenkokooja, ka-
 naiselle pululleen, etupäässä kutovalle Ellille. »Etsitkö tilapäistä akkaa, ne
 hullut pyytää liikaa rahaa», kuritteli Elli. »Muistele hania, äläkä mene
 pakoon», jatkoi Elli ottaen kuteen. »Sinuva kiittää sihteerin avusta kipeä
 ukkeli naama kurtussa». »Vai kireä ukkeli», sanoi kipeä akkeli, ja oli al-
 kupäystä kunnossa.

»Otatteko pikasen limpsan», tarjoilija kysyi. Pakkaselle tuotiin Ruskaa
 ja Elli-kullalle Herbaa kylmään. Kun kupit oli heivattu, katettiin olut.

»A-laa vai Menusta», tuiskas rassu tarjoilija. — —

Sanoilla »Naturalia non sunt turpia» alkoi Ojansuun pieni artikkeli »Sopi-
 mattomien sanojen kiertelyä» (1916: 19–23). Japanissa tämä pitääkin paik-
 kansa, mutta ei vielääkään Suomessa, jossa esim. 1960-luvulla suomen kielen
 professori joutui punastellen lausumaan hyperkorrektin *d*-asun *r*-llisestä sa-
 nasta kaupan mainoksessa: *suudella alennuksella!* Folkloristit ovat paremmin
 uskaltaneet avata arkistojen arkkuja. Hyvä esimerkki on Cray (1969), jonka
 aineisto edustaa musiikin yhteydessä elävänä perinteenä säilynyttä rivoa ru-
 noutta. Robbie Burns julkaisi kokoamiaan ja sepittämiään skotlantilaisia
 kansanlauluja 360 kpl. Sata muuta oli liian rivoja julkaistaviksi. Cray olet-
 taa (1969: xix), että tällaisesta aineistosta on yksi viidesosa yleisemminkin
 sensuroitunut. Joka tapauksessa rivojen laulujen elinvoimaisuus on niiden
 hauskuudessa (xiii). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkis-
 tossa on »uskomattoman runsas fallistinen kansanperinne», mutta »fallos-
 vagina-epiikka ei ole juuri läpäissyt sensuuria» (Perttunen 1976: 89). Lönn-
 rot oli avaramielinen tiedemies, joka sentään kirjoitti tätä materiaalia muis-
 tiin, vaikkei julkaissutkaan, ja »hän tajusi seksuaalirunouden olennaisen
 aseman kansan henkisessä perinteessä» (Perttunen 1976: 90). Seksuaalirunot
 on luokiteltu »tilapäisiksi sepitelmiksi», mikä voittaa latinankin »tieteellises-
 sä tarkkuudessaan». Positivistinen perinne suosi sitä, että »primitiivistä»

kansaa ja sen kulttuuria voitiin tieteellisesti ulkoapäin tarkastella, mutta tällaistahan ei saanut eläytyen ymmärtää (vrt. myös Cray 1969: xviii). Näihin mainittuihin paralleleihin nähden sananmuunnokset ovat peitelystä muodostaan huolimatta proosaa (lat. 'suora'), ja sellaisenaan vahvasti kansanhuumoria.

LÄHTEET

- CRAY, ED 1969: *The erotic muse*. New York.
DUNDES, ALAN — PAGTER, CARL R. 1987: *When you are up to your ass in alligators. More urban folklore from the paperwork empire*. Detroit.
HOCKETT, CHARLES F. 1977: *The view from language*. Athens, Georgia.
KUUSI, MATTI 1981: *Kansanhumorin mitä missä milloinkin*. Hki.
LEGMAN, G. 1969: *The limerick*. New York.
OJANSUU, HEIKKI 1916: *Suomen kielen tutkimuksen työmaalta*. Jyväskylä.
PERTTUNEN, KAISA-MARJA 1976: *Lönnrotiana* 1–30. *Suomi* 121:1.
PUOTINEN, HEINO A. »Hap» 1971: *Finglish handbook*. Michigan.
SEPPÄNEN, JOUKO 1981: *Sananmuodostus leikki- ja salakielissä. — Sananmuodostuksen ongelmia. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja* 7 s. 143–63.
STEWART, SUSAN 1978: *Nonsense. Aspects of intertextuality in folklore and literature*. Baltimore ja Lontoo.
THOMSON, DONALD F. 1935: *The joking relationship and organized obscenity in North Queensland. — American Anthropologist* 37 s. 460–90.
TOURY, GIDEON: *What is it that renders a spoonerism [un]translatable? — Humeur et traduction. Actes du Colloque International* 13–14 déc. 1985, toim. Anne-Marie Laurian, s. 211–23. Pariisi.
VIRTANEN, LEEA 1972: *Etunimen riimiväännökset. — KV* 52 s. 213–21.
——— 1988: *Suomen kansanperinne. SKST* 471.

»Spoonerizing double-entendre in Finnish»

RAIMO ANTILA

In Finnish spoonerisms CV sequences (normally) switch, e.g. *kahvia ja pikkuleipää* 'coffee and cookies' ~ *pihviä ja kakkuleipää* 'steak and cake [bread]'. Original length always stays, e.g. *kiinalainen marja* 'Chinese berry' *maanalainen kirja* 'underground book'. Falling diphthongs split in the middle, *leikkikalut* 'toys' ~ *kaikki lelut* 'all the toys', and the rising ones swallow up the corresponding second part: *kielon kukka*

'the flower of the lily of the valley' ~ *kuolon kikka* 'death's trick'. If any other than an existing diphthong would result the form will be avoided.

The question is raised why spoonerized nonsense forms and names are so funny. The answer seems to be play with normative boundaries. The resulting forms are potential ones in the language, but the convention, the norm, is lacking. Phenomenologically put:

firstness gets actualized, but thirdness is missing (to use C.S. Peirce's terms). The therapeutic value of norm breaking can be observed in parallel effects in phenomena like carnivals, science fiction, James Bond movies, circus midgets and other deviations from the normal, primates, and imaginary animals. Norm-breaking as a humorous action comes out also in foreign accents and neighboring dialects or closely related languages (e.g. Yiddish to German or Estonian to Finnish).

The central purpose of the Finnish spoonerism is double-entendre, roughly in the semantic vein that parallels the limerick (which spells it all out), or English spoonerisms of the type 'What is the difference between a rooster and a shyster? One of them clucks defiance!' Because of their delicate taboo material

Finnish spoonerisms have not been fully treated, paralleling the history of the limerick before the 1960s. Spoonerisms also parallel the nursery-rhyme-to-limerick development, and in them names likewise play a prominent role.

More effort is necessary when the initial-switching couplets are combined into longer sentences, e.g. *Alli Kuusi pesi hullun piiliä* 'A.K. washed a madman's car' ~ *Kulliaasi pesi pillun huulia* 'Prick donkey washed cunt lips'. Longer texts in the mode are extremely hard to come by, but an excerpt from one is quoted.

Finnish archives are full of unpublished phallus-vagina epics, recorded e.g. by Lönnrot, who understood their value in the spiritual tradition of the folk. These are classified as »occasional scribblings».